

ALEXANDER I, KAISER VON RUSSLAND. EIN REGIERUNGS- UND KARAKTERGEMÄLDE (1814), DE JOHANN DANIEL FRIEDRICH RUMPF ȘI TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Ana CATANĂ-SPENCHIU*

Johann Daniel Friedrich Rumpf's Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs-und Charaktergemälde (1814) and the Romanian Translation

Abstract. *The important social and political events that governed the timeframe (1801–1825) of the reign of Tsar Alexander I – which include the French invasion of Russia, the wars of Napoleon Bonaparte against the Russians, his defeat, the withdrawal of troops, the burning of Moscow, the struggle against Napoleon and Alexander's victory – drew contemporaries to look with interest and to be vigilant as to the events and the protagonists involved. In this context, the biography dedicated to Alexander I, written by Johann Daniel Friedrich Rumpf, was translated into Romanian. This paper gathers information and highlights the image of the Tsar Alexander I and the textual relation between the German text and the Romanian translation.*

Keywords: *translation, Rumpf, Alexander I, biography, historical text.*

Cuvinte-cheie: *traducere, Rumpf, Alexandru I, biografie, text istoric.*

Introducere

Pentru publicul vorbitor de limbă română de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, textele care privesc istoria contemporană a perioadei devin o lectură firească, uzuală, care îndeplinește atât rol informativ, cât și de modelare a opiniei, reprezentând o variantă intermediară între discursul academic și cel de popularizare. Vizând noutățile din domeniul legislativ, cultural sau economic, textele istorice din această perioadă sunt însoțite de numeroase comentarii și observații critice, astfel fiind posibilă informarea și formarea unei conștiințe publice a cititorului. Faptele istorice prezentate sunt însoțite de considerații asupra culturii și civilizației unei regiuni descrise, fiind nelipsite elemente de geografie, economie și legislație¹.

Istoriografia acestei perioade este reprezentată de texte care privesc evenimentele din politica internă, dar nu numai. De interes crescut sunt broșurile care tratează istoria și evoluția altor popoare, evenimentele politice și relațiile dintre puterile influente pe plan european.

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, România; e-mail: anaspenchiu@gmail.com.

¹ Privitor la funcțiile textelor istorice, vezi Chiriac 2016, p. 30.

***Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs- und Charaktergemälde* (1814), de Johann Daniel Friedrich Rumpf și traducerea în limba română²**

În acest context, biografia este una dintre speciile care tratează istoria contemporană din secolul al XVIII-lea. Aflându-se la intersecția dintre știință, artă și delectare, biografia se sustrage unei încadrări riguroase din punct de vedere academic, construcția unui individ în baza unui model stratificat de discurs științific se îmbină cu unul ficțional, dând

„naștere caracterului ambivalent al biografiei: imaginea marcată cultural asupra vieții și principalelor momente din viața unei personalități, precum și motivația acțiunilor sale depășește de cele mai multe ori cadrul real și tinde spre conturarea unei identități excepționale care capătă inevitabil o încărcătură ideologică”³.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea biografia este încadrată în sfera literaturii de consum, spre deosebire de începutul secolului al XIX-lea, când acestei specii i se acordă un loc aparte, prin propagarea conceptului de umanitate universală, biografia fiind un mijloc de identificare și empatie ce transcende granițele sociale ale vremii⁴.

Dintre textele istorice care au circulat în limba română în această perioadă se evidențiază biografia țarului Alexandru I, scrisă de Johann Daniel Friedrich Rumpf. Originalul lucrării poartă numele de *Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs- und Charaktergemälde*, Berlin, G. Hayn, 1814, și este dedicată nepotului lui Frederic cel Mare, Frederic Wilhelm al III-lea al Prusiei⁵. Indicații referitoare la textul lui J. D. F. Rumpf sunt menționate pe pagina de titlu a traducerii românești⁶: „Arătarea stăpînirii și a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Róssia, întocmită prin J. D. F. Rumpf, crăiescul praisesc a Direcției din Berlin Secretar-Expeditor, și Măririi Sale celui pre dreptate și moștenitoriu craiu al Borússiei Frídrih Vîlhelm III închinată, iară acum întîiu pre românie prefăcută și tipărită cu chipul împăratului, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungăriei, 1815”⁷. Lucrarea nu a fost receptată numai în spațiul românesc, biografia dedicată țarului fiind tradusă și tipărită la Zutphen, în Olanda, *Karakterschets en kort overzigt der regeringwijze van Alexander den 1 keizer van Rusland*, H. C. A. Thieme, 1815⁸.

J. D. F. Rumpf, consilier la Curtea Regală prusacă, „crăiescul praisesc a Direcției din Berlin secretar expeditor”, este autorul unor lucrări referitoare

² Am mai abordat această temă, în Catană-Spenchiu 2021, p. 47-56.

³ Chiriac 2016, p. 32.

⁴ Ní Dhúill 2011, p. 15.

⁵ Pavel 2018, p. 1338.

⁶ Pentru descrierea textului, vezi BRV, p. 885.

⁷ Exemplarul de referință este cel de la Biblioteca Academiei Române, cota CRV 885.

⁸ Tavernier 2006, p. 400.

la administrația prusacă, legislație, descrieri geografice sau biografii. Iată câteva titluri: *Die Disputir- und Vortragskunst. Eine praktische Anleitung zum logischen Beweisen und Widerlegen und zum folgerichtigen Gedankenvortrage*, Berlin, 1833; *Berlin und Potsdam: Eine vollständige Darstellung der merkwürdigsten Gegenstände*, 1808 ș.a. Lucrarea *Dienst- und Rechts- Verhältnisse der preussischen Staatsbeamten von ihrem Dienstantritte bis zu ihrem Ausscheiden*, semnată de J. D. F. Rumpf, a fost tradusă în limba franceză de C. Noël, *Droits et Devoirs des fonctionnaires et employés prussiens depuis leur entrée en place jusqu'à leur sortie, exposés*.

Problema paternității traducerii textului românesc, discutată în multe rânduri de filologi, a rămas parțial nerezolvată. În articolul *Observații asupra textelor despre războaiele napoleoniene apărute la Buda în anii 1814-1815*, Iosif Camară⁹ susține că traducătorul ar putea fi preotul bănățean Ioan Theodorovici, care a lucrat în acea perioadă și la alte broșuri antinapoleoniene. Autorul studiază critic principalele ipoteze și susține, după o atentă analiză comparativă, că nu există încă date suficiente pentru a identifica autorul acestei broșuri, deoarece aceasta se deosebește de celelalte texte prin particularitățile lingvistice. Alte cinci traduceri apărute la tipografia de la Buda sunt atribuite cărturarului iluminist: *Întâmplările războiului franțozilor, Vrednica de pomenire biruință, Trista întâmplare a cetății Dresda, Scurtă arătare despre Luarea Parisului și Napoleon Bonaparte: ce au fost și ce iaste*.

Scrierile istorice din această epocă nu se pot separa de realitățile sociale și politice ale vremii. Conflictele, turnurile neașteptate și alianțele europene aprind interesul cititorilor care au puține surse de informare. Toate aceste subiecte sunt reflectate în titlurile unor lucrări apărute în epocă, majoritatea traduceri sau prelucrări: *Întâmplările războiului franțozilor și întoarcerea lor de la Moscva (1814), Trista întâmplare a cetății Dresda de la spargerea încoace a podului, până la apărarea cetății (1814), Scurtă arătare despre luare Parisului și alte întâmplări (1814), Vrednica de pomenire biruință, ce în vremea noastră s-au făcut, sau piramida cea din tunuri înălțată în marea cetate Moscva (1815), Napoleon Bonaparte, ce au fost și ce iaste (1815), Arătarea stăpânirii și a caracterului lui Alexandru I. Împăratul a toată Rossia (1815)*.

Broșurile apărute la Tipografia de la Buda, premergătoare presei românești, oferă informații cu scop didactic și nu numai, acestea reflectând imaginea protagoniștilor și a evenimentelor contemporane. Aceste publicații aveau un număr mare de cititori, abonamentele fiind plătite anticipat. Astfel, lista care însoțește textul românesc dedicat țarului conține 1551 de abonați vorbitori de limbă română (Moldova, Țara Românească, Buda, Pesta și Viena). Scrierile originale și traduceri apărute la Buda, laice sau religioase, erau prețuite de contemporani și căutate pentru frumusețea tiparului și

⁹ Camară 2017, p. 145-154.

eleganța lor în toate țările locuite de români¹⁰. Textele de popularizare, traduceri, scrierile oficiale cu circulație în întreg Imperiul Austriac, calendare, sunt preluate de tipografia budană și de revizorii acestora.

Alexandru I. Împăratul a toată Rossia

Traducerea în limba română dedicată țarului Alexandru I are dimensiuni mici, în format în 8° (22 x 14 cm), exemplarul verificat având 108 pagini, împreună cu lista de prenumerați¹¹. Structura este similară cu cea din originalul german și conține descrierea figurii marcante a lui Alexandru I. Portretul țarului este construit cronologic, din copilărie, lucrarea cuprinzând evenimente din viața acestuia până la călătoria la Petersburg, din 1814, alături de un manifest către împăratul rus în ziua pornirii către Viena, în 1814. Textul cuprinde și o scurtă istorie a conducătorilor ruși (Vladimir I, Iaroslav I, Ivan I, Ivan al II-lea, Petru cel Mare și Ecaterina a II-a).

Fig. 1. Alexandru I, J. D. F. Rumpf, *Alexander I, Kaiser von Russland*, Berlin, 1814

¹⁰ Veress 1932, p. 612.

¹¹ Importante referințe bibliografice asupra traducerii românești și un inventar al depozitelor din bibliotecile românești pot fi găsite în Chindriș *et alii* 2016, p. 484.

Îi datorăm Ancăi Tatay o analiză a imaginilor care sunt prezente în tipăriturile de la Buda¹². Textul studiat prezintă o gravură semnată de Adám Sándor Ehrenreich („Ehrenreich Iunior sc.”), printre primele apărute în spațiul românesc, reprezentându-l pe împăratul Rusiei („Alexandru I. Împăratul a toată Rossia”). Acesta este ilustrat în costum militar de general, cu epoleți, cu decorații, sabie, stând în picioare și având o ținută impozantă, autorul folosind maniera punctată, folosită și de gravorii vienezi¹³.

Alexandru Pavlovici, născut la 23 decembrie 1777, este primul fiu al împăratului Paul I și al Mariei Feodorovna. Încă de la început, după „un șir de ai celor mari, străluciți, vestiți și viteaji stăpânitori”, autorul anunță venirea prințului, care

„toate încâlciturile ceale dinlontru ale țării pentru norodul său să le îndrepteaze, care pentru toată nobilimea grije să o poarte, carele prea ales viteaz, ca un purtătoriu de biruință, ca o desfătare și podoabă a tot norodului întru toate să fie [...]”¹⁴.

Autorul german dovedește o clară fascinație pentru monarhul rus evidențiată și prin modalitățile de expunere a trăsăturilor acestuia (citate din scrisori, legi, decrete sau discursuri). Pasajele în text sunt scoase în paragraf separat atunci când se dorește augmentarea unei trăsături sau evidențierea unei decizii politice, cum ar fi relația acestuia cu legea. După modelul german, traducerea românească intercalează și evidențiază reflecția și discursul referitor la puterea țarului în fața legii printr-un paragraf retras față de restul textului:

„[...] și întru auzul tuturor să se vestească: Cum că această preste dânsul iaste, cum că el iaste numai cel mai mare puitoriu și dătătoriu de leage, și cum că cea mai mare puteare pururea numai o slabă sau tâmpărată puteare de a pune legi poate fi”¹⁵.

Imaginea țarului este convingător realizată prin citate din scrisori, legi, decrete sau discursuri, prin evidențierea pasajelor care punctează o trăsătură dominantă, fără însă ca autorul să facă trimitere clară asupra surselor folosite.

În acest text, istoria este văzută din perspectiva unui observator care a petrecut timp alături de familia țarului și care consemnează trăsăturile ce conturează caracterul monarhilor, prin prezentarea unor evenimente: „Un bărbat, carele mulți ani în curtea cea împărătească din Rossia au petrecut, și familia cea împărătească nu odată, ci de mai multe ori o au văzut într-o săptămână [...]”¹⁶. Deși nu există informații despre sursele citatelor din textul

¹² Tatay 2011.

¹³ *Ibidem*, p. 117.

¹⁴ Rumpf 1815, p. 2.

¹⁵ *Ibidem*, p. 12.

¹⁶ *Ibidem*, p. 5.

german, traducătorul român păstrează același format, încercând să sublinieze, rolul Ecaterinei a II-a în educația nepotului ei:

„den jungen Grofsfürsten soll weder in der Poesie, noch in der Musik. Unterricht ertheilt werden, weil zi viele Zeit darauf verwendet werden müfste, um ihnen einige Gewendet werden müfste, um ihnen einige Geschicklichkeit darin beizubringen”¹⁷.

Traducerea, în varianta în limba română:

„Pre tinărul marele Prinț nici în Poesie, nici în Musică să nu-l înveațe, fiindcă la aceste a le învăța trăbuie fiind lungă vreme ca oarece bună priceapere prin aceste să-i bage în cap”¹⁸.

Împărăteasa a făcut un plan pe care educatorii trebuiau să-l aplice, în caz contrar, aceasta ar fi avut grijă să înlătore tot ceea ce considera a fi nepotrivit:

„seinen Unterricht aber auf Befehl Catharinens einstellen müfste, weil durch die Entwicklung des Linneischen Systems gewisse Ideen in den Prinzen geweckt wurden, die ihnen, nach Catharinens bestimmtem Willen, fremd bleiben sollten”¹⁹.

Traducerea, în varianta în limba română:

„[...] dar povățuirea lui trăbuia după porunca Ecaterinei să o îndreapte, căci că prin încurcatele Sisteme ale lui Linai, în capul Prinților oare ce idei să prăsisse, aceale din capul lor, după hotărâta voie a Ecaterinei, să le scoată afară”²⁰.

Influența țarinei s-a manifestat și în planul căsătoriei, ea dorind ca tânărul prinț să se căsătorească la vârsta de 16 ani, deoarece urma să devină împăratul Rusiei „după aceea n-au putut împărăteasa care tare dorea să fie numită mumă mare, să ajungă a vedea pre nepotul ei însurat”²¹.

Țarii din secolul al XIX-lea au devenit simboluri ale valorilor familiale ale clasei de mijloc, iar împărăteasa, ca primă doamnă a țării, a devenit prima mamă care întruchipa înțelepciunea și ajuta la creșterea copiilor, spre deosebire de secolul anterior, când aceasta era considerată rival politic și, în consecință, erau folosite practici de evitare și de neimplicare a acesteia în viața regală. Calitățile unui monarh erau puterea, înțelepciunea și capacitatea de avea reținere față de propriile impulsuri, în favoarea rațiunii²². Această situație a fost îndreptată odată cu succesiunea lui Paul I, rolul țarinei schimbându-se, dintr-un rival politic devenind mama care susținea și proteja familia imperială. Tânărul țar, Alexandru, care a fost încoronat după asasinarea tatălui său, nu a avut o afecțiune deosebită pentru soția sa și nu a avut moștenitori, acesta

¹⁷ Rumpf 1814, p. 3.

¹⁸ Rumpf 1815, p. 3-4.

¹⁹ Rumpf 1814, p. 4.

²⁰ Rumpf 1815, p. 4.

²¹ *Ibidem*.

²² Wortman 2013, p. 90.

recunoscând într-o conversație cu fratele său Constantin, ambii crescuți sub îndrumarea și supravegherea atentă a Ecaterinei, că nu au fost capabili să își îndeplinească idealul de fericire familială²³.

Implicat în toate aspectele vieții politice, sociale, de familie și religioase, țarul este asemănat cu împăratul Nerva din scrierile lui Tacitus: „Seine Grofse Absicht, das in Rußland auszuführen, was Tacitus vom Kaiser Nerva rühmt: Imperium und Libertatem zu vereinigen, mußte erst durch vorbereitende Mafsregeln eingeleitet”²⁴ [Toată gândirea lui cea mare, ca să aducă în ceale din lăuntru ale țării sale, ceale ce Tațitus despre împăratul Nerva au vestit: *Imperium* și *Libertatem* a le împreuna, trăbuia mai întâiu prin ceale mai dinainte isprăvite și întocmite²⁵]. În textul românesc, scris cu alfabet chirilic, traducătorul român optează pentru redarea cuvintelor latinești în alfabet latin, fapt care se va repeta în cazul unor citate de mai mari dimensiuni din limba franceză: „Bon Dieu, voilà le plus beau jour de ma vie! [Dumnezeule bune, această iaste cea mai frumosoă zi dintră toate zilele vieții mele]”²⁶.

Traducerea românească nu redă în întregime textul-sursă, în prima parte textul românesc reflectând aproape în amănunt versiunea germană, pentru ca spre final pasajele sau paginile omise (64-67, 70-71, 72-75) să fie tot mai frecvente. Practica modelării și transpunerii traducerilor în această manieră este însă des întâlnită în epocă. Din textul german lipsește „Manifestul, care înălțatul împărat a toată Rossia în zioa pornirei sale cătră Vienna l-au lăsat, 1814, Octombrie 15/27”.

Țarul este văzut, de către autor, ca un personaj excepțional, cu trăsături care le depășesc pe cele comune ale unui individ, având un destin glorios, într-o perioadă de profunde conflicte militare (luptele cu „potivnicul” și „pustiitorul neamului omenesc” – Napoleon și „lighioanele lui Napoleon” care au străbătut granițele Rusiei), dovedindu-se a fi modelul conducătorului și al învingătorului, după victoriile sale militare:

„De vom asămăna noi lucrurile și faptele lui Alexandru cu ceale a celor din alte țări, vom trăbui pre dânsul mult să-l prețuim ca pre un singur stăpânitoriu al scaonului său și al pricopsirei nației, ca pre un povățuitoriu al diplomației, carele fu chemat să fie mijlocitoriu întră sfezi, spre apărarea, ca și cealelalte cetăți din Evropa și mai ales Împărăția Austricească să nu atârne de la nimenea”²⁷.

Pentru Alexandru I, reușitele militare reprezintă un semn al renașterii, asumându-și rolul de conducător și reformator, nu numai pentru Rusia, ci

²³ *Ibidem*, p. 91.

²⁴ Rumpf 1814, p. 10.

²⁵ Rumpf 1815, p. 11.

²⁶ *Ibidem*, p. 55.

²⁷ *Ibidem*, p. 66.

pentru toată creștinătatea. După arderea Moscovei, țarul se întoarce spre credință, înlocuind filosofia, ca sursă pentru ideile despre etică, cu Biblia²⁸. Expresii precum: „după darul lui Dumnezeu nădăjduim” sau

„cu mare înfrângere a inimii să dăm rugăciuni de mulțămită a tot putearnicului Dumnezeu căci au izbăvit țara noastră din mâna groaznicului și tarelui protivnic, și pentru ca darul lui Dumnezeu pururea din neam să fie cu noi”²⁹ reflectă tocmai acest lucru.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea apar tipărituri dedicate lui Alexandru I al Rusiei, publicate, în special, în Germania, și răspândite prin traduceri. Iată câteva dintre lucrările dedicate țarului, datând din această perioadă: Jens Kragh Hoest, *Russlands Keiser Alexander I Levnet og Regjering*, Kjoebenh, 1815; Sergius Uwarow, *A la mémoire de l'empereur Alexandre I*, Saint-Petersburg, 1826; Charles Yves Cousin d'Avallon, *Vie privée, politique et militaire d'Alexandre Paulowitz, premier du nom, empereur et autocrate de toutes les Russies*, Paris, 1826; Henry Evans Lloyd, *Alexander I, Emperor of Russia: Sketch of His Life*, Londra, 1826; Adrien Egron, *Vie d'Alexandre I, empereur de Russie, suivie de notices sur les grands-ducs Constantin, Nicolas et Michel*, Paris, 1826; August Joseph Ludwig Graf von Wackerbarth, *Versuch einer kurzen Lebensbeschreibung Alexanders I*, Dresda, Leipzig, 1826; Alexander Schischkoff, *Memoiren über die Zeit seines Aufenthaltes bei der Person des wohlseligen Kaisers Alexanders I während des Krieges mit den Franzosen in den Jahren 1812-14* (traducere din rusă de Carl Goldhammer), Leipzig, 1832; Erdmann Gustav Broecker, *Alexander der Gesetzgeber*, Riga, 1828 ș.a.

Concluzii

Am schițat o descriere a traducerii textului lui J. D. F. Rumpf, *Alexandru I. Împăratul a toată Rossia* (1815), urmărind relația textuală cu sursa germană, dar și cu alte traduceri din seria apărută la tipografia budană, inserând informații referitoare la alte texte dedicate țarului Alexandru I, care au apărut în aceeași perioadă în Europa. Am dorit să evidențiem importanța acestei scrieri pentru integrarea istoriei universale în cultura românească, concentrându-ne asupra personalității țarului Alexandru I.

Lucrarea de față constituie o parte dintr-un proiect de cercetare, care a pornit de la interesul asupra textelor istorice și în special asupra traducerilor și a traducătorilor acestora, care au dominat spațiul european în perioada premodernă, fiind derulat la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și coordonat de Alexandra Chiriac, intitulat *The Integration of World's History in the*

²⁸ Wortman 2013, p. 155.

²⁹ Rumpf 1815, p. 91.

*Romanian Culture through Translations of Historical Texts from German Language at the End of the 18th and the Beginning of the 19th Century*³⁰.

Explanation of Figures

Fig. 1. *Alexander I*, J. D. F. Rumpf, Alexander I, Kaiser von Russland, Berlin, 1814.

Abrevieri bibliografice

- BRV – Ioan Bianu, Nerva Hodoș (ed.), *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, vol. III/1-2, București, 1903.
- Camară 2017 – Iosif Camară, *Observații asupra textelor despre războaiele napoleoniene apărute la Buda în anii 1814-1815*, în *AUASP*, 1, 2017, p. 145-154.
- Catană-Spenchiu 2021 – Ana Catană-Spenchiu, *Considerații asupra traducerii în limba română a textului lui Johann Daniel Friedrich Rumpf, „Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs- und Charaktergemälde” (1814)*, în *Transilvania*, 4, 2021, p. 47-56.
- Chindriș et alii 2016 – Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman-Negoî, *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identități culturale/Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691-1830). Recovery of a Cultural Identity*, Cluj-Napoca, 2016.
- Chiriac 2016 – Alexandra Chiriac, *Traduceri și traducători în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea. Istoria Ecaterinei a II-a de J. M. Schweighofer și varianta sa tradusă în Moldova*, Iași, 2016.
- Ní Dhúill 2011 – Caitriona Ní Dhúill, *Den Stil bestimmen. Samuel Johnsons Ratschläge für Biographien*, în Bernhard Fetz, Wilhelm Hemecker (ed.), *Theorie der Biographie: Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin, 2011, p. 13-18.
- Pavel 2018 – Eugen Pavel (coord.), *Școala Ardeleană*, antologie de texte alcătuite și coordonate de Eugen Pavel, București, 2018.
- Rumpf 1814 – Johann Daniel Friedrich Rumpf, *Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs- und Charaktergemälde*, von J. D. F. Rumpf, Königl. Preuss. expedir. Secretär bei der Abgaben-Direction in Berlin, bei G. Hayn, mit dem Bildniss des Kaisers, 1814.
- Rumpf 1815 – Johann Daniel Friedrich Rumpf, *Arătarea stăpânirii și a caracterului lui Alexandru I. Împăratul a toată Rossia. Întocmită prin J. D. F. Rumpf, crăiescul praisesc a Direcției din Berlin secretar-expeditor, și Măririi Sale celui pre dreptate și moștenitoriu craiu al Borusiei Fridrih Vilhelm III închinată. Iară acum întâiu pre românie prefăcută și tipărită cu chipul împăratului. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungariei*, Buda, 1815.

³⁰ Pentru mai multe informații referitoare la obiectivele și rezultatele proiectului, vezi site-ul <http://media.lit.uaic.ro/?p=11574>.

Ana Catană-Spenchiu

- Tatay 2011 – Anca Tatay, *Imagini din epoca napoleoniană existente în cărțile românești vechi tipărite la Buda (1814-1815)*, în *Transilvania*, 3-4, 2011, p. 115-121.
- Tavernier 2006 – Roger Tavernier, *Russia and the Low Countries: An International Bibliography, 1500-2000*, Groningen, 2006.
- Veress 1932 – Andrei Veress, *Tipografia românească din Buda*, în *Boabe de grâu*, III, 1932, 1-2, p. 593-612.
- Wortman 2013 – Richard Wortman, *Monarchy: Representation and Rule*, Boston, 2013.

LISTA ABREVIERILOR

- Abgadiyat** – Abgadiyat. Brill. Writing and Scripts Center (Bibliotheca Alexandrina).
- ACD** – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis. University of Debrecen.
- Acmeology** – Acmeology. Mezhdunarodnoy akademii akmeologicheskikh nauk, Rossiyskoy akademii obrazovaniya, kafedry akmeologii i psikhologii professional'noy deyatel'nosti Akademii pri Prezidente RF (RANKhiGS), Tsentra akmeologicheskikh issledovaniy. Moscova.
- ActaAC** – Acta Archaeologica Carpathica. Polish Academy of Arts and Sciences. Cracovia.
- ActaMN** – Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** – Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
- AD** – Archaeological Dialogues. Cambridge.
- AÉ** – Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
- AI** – Amazonia Investiga. Editorial Primate. Colombia.
- AIIAI/AIIX** – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași). Iași.
- AIIGB** – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”. Series Historica. Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca.
- AKÖG** – Archiv für Kunde österreichischen Geschichts-Quellen. Wien.
- Alt Schaessburg** – Alt Schaessburg. Muzeul de Istorie Sighișoara.
- AnAcad** – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
- AnB** – Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Național al Banatului. Timișoara.
- Angustia** – Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- Antinomies** – Institute of Philosophy and Law Ural Branch of the Russian Academy of Sciences. Ekaterinburg.
- Antiquity** – Antiquity. Durham University.
- Apulum** – Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.

Lista abrevierilor

- ArchKözl** – Archaeologiai Közlemények. Pesten.
- ArchMéd** – Archéologie médiévale. Centre de Recherches Archéologiques Médiévales. Caen.
- ArhMold** – Arheologia Moldovei. Institutul de Arheologie Iași.
- Arkheologiya** – Arkheologiya. Kiev.
- Arrabona** – Arrabona. Xántus János Múzeum. Győr.
- AS** – Annals of Science. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Astra Sabesiensis** – Astra Sabesiensis. Despărțământul Astra „Vasile Moga” Sebeș.
- ASUI** – Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
- ATF** – Acta Terrae Fogarasiensis. Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”. Făgăraș.
- AUASH** – Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUASP** – Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- AUB** – Analele Universității București. Istorie. Universitatea București.
- AUVT** – Annales d’Université Valahia Târgoviște, Section d’Archeologie et d’Histoire. Târgoviște.
- AVSL** – Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
- BAM** – Bibliotheca Archaeologica Moldaviae. Iași.
- Banatica** – Banatica. Muzeul Banatului Montan. Reșița.
- BAR** – British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BarbSz** – Barbarikumi Szemle. University of Szeged.
- BB** – Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
- BCȘS** – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BerRGK** – Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
- BiblThrac** – Biblioteca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- BICS** – Bulletin of the Institute of Classical Studies. Institute of Classical Studies. The University of London’s School of Advanced Study. London.
- BI-PSA** – Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie. Tulcea.
- BMA** – Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.

BMN	– Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMRBC	– Buletinul Muzeului Regional al Basarabiei din Chișinău.
BMS	– Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Boabe de grâu	– Boabe de grâu. Revistă de cultură. București.
BS	– Bibliotheca Septemcastrensis. Institutul pentru Cercetarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European. Sibiu.
BSNR	– Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BULR	– Boston University Law Review. Boston University School of Law. Boston (Massachusetts).
Brukenthal	– Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
Byzantion	– Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines. Peeters Publishers. Louvain.
ByzF	– Byzantinische Forschungen. Internationale Zeitschrift für Byzantinistik. Amsterdam.
Bylye Gody	– Bylye Gody. Cherkas Global University Press. Washington.
BYULR	– Brigham Young University Law Review. J. Reuben Clark Law School. Provo (Utah).
CACS	– Central Asia and the Caucasus Studies. The Ministry of Foreign Affairs of Islamic Republic of Iran. Tehran.
CAF/FHA	– Cahiers d'Archéologie Fribourgeoise. Freiburger Hefte für Archäologie. Zürich.
CAH	– Communicationes archaeologicae Hungariae. Budapest.
Caietele ARA	– Caietele Ara. Asociația „Arhitectură. Restaurare. Arheologie”. București.
Caietele CIVA	– Asociația Cercul de Istorie Veche și Arheologie, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
Calitatea vieții	– Calitatea vieții. Institutul de Cercetare a Calității Vieții. București.
CASS	– Canadian-American Slavic Studies. Brill. Leiden.
CCA	– Cronica cercetărilor arheologice. cIMEc. București.
CCDJ	– Cultură și civilizație la Dunărea de Jos. Călărași.
CEJC	– Central European Journal of Geosciences.
CH	– Construction History. The Construction History Society. Ascot (UK).
CI	– Cercetări istorice. Muzeul de Istorie a Moldovei. Iași.
Concept	– Concept. Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale” din București (UNATC). București.

Lista abrevierilor

- CR** – Caietele restaurării. Asociația Art Conservation Support. București.
- Crisia** – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
- CSMÉ** – A Csíki Székely Múzeum Évkönyvei. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
- CSP** – Canadian Slavonic Papers. Taylor & Francis. Abingdon-on-Thames (UK).
- Dacia** – Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I (1924)-XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- DLJ** – Duke Law Journal. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- DLR** – Denver Law Review. University of Denver Sturm College of Law. Denver (Colorado).
- Dolgozatok** – Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem – és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- DOP** – Dumbarton Oaks Papers. Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University.
- Drobeta** – Drobeta. Seria Etnografie. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta-Turnu Severin.
- DSȘ** – Dări de Seamă ale Ședințelor. Comitetul Geologic. Institutul Geologic. București.
- EMúz** – Erdélyi Múzeum. Erdélyi Múzeum az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár (Cluj).
- EphNap** – Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.
- Eurasia Antiqua** – Eurasia Antiqua. Deutsches Archäologisches Institut Eurasien-Abteilung. Berlin.
- FK** – Földtani Közlöny. Budapest.
- FK** – Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság.
- FolArch** – Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
- FVL** – Forschungen zur Volks -und Landeskunde, Sibiu.
- GAS** – Geophysical Research Abstract. European Geosciences Union (EGU).
- Gemina** – Gemina. Revista Muzeului Bănățean din Timișoara.
- Geoarchaeology** – Geoarchaeology. An International Journal.
- GRBS** – Greek, Roman and Byzantine Studies. Duke University. Durham.
- Harvard LR** – Harvard Law Review. Harvard Law School. Cambridge (Massachusetts).
- HC** – Historia Constitucional. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, adscrito al Ministerio español de la Presidencia, y el Seminario de Historia

- Constitucional “Martínez Marina” de la Universidad de Oviedo.
- Hierasus** – Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
- Historica** – Historica. Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie din Craiova.
- HK** – Hadtörténelmi Közlemények (Évnegyedes folyóirat a magyar hadi történetírás fejlesztésére). Quarterly of Military History. Budapest.
- HLR** – Houston Law Review. University of Houston Law Center. Houston (Texas).
- HR** – Historical Research. Institute of Historical Research. University of London.
- HT** – The History Teacher. Society for History Education. Long Beach (California).
- IAA** – Istoriko-arkheologicheskij al'manakh. Armavir, Krasnodar. Moscova.
- Ialomița** – Ialomița. Studii și cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie. Muzeul Județean Slobozia.
- IGC** – International Geological Congress. Prague.
- Istros** – Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JAHA** – Journal of Ancient History and Archaeology. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Universitatea Tehnică Cluj-Napoca.
- JAMÉ** – A Jóna András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
- JAS** – Journal of Archaeological Science. Elsevier.
- J. Biogeogr.** – Journal of Biogeography. Edited by Michael N. Dawson.
- JIA** – The Journal of Indian Art. W. Griggs & Sons. London.
- JKKCC** – Jahrbuch der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- JLSt** – Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JSFU** – Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. Siberian Federal University. Krasnoyarsk.
- JWP** – Journal of World Prehistory. Kluwer Academic.
- Kavkazskii sbornik** – Kavkazskii sbornik. MGIMO MID Rossii. Moscova.
- Közlemények** – Közlemények az Erdely Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
- Kratkie** – Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii. Institute of Archaeology Russian Academy of Sciences. Moscova.
- LCP** – Law and Contemporary Problems. Duke University School of Law. Durham (North Carolina).
- LȘ** – Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.

Lista abrevierilor

- Marisia** – Marisia. Studii și Materiale. Muzeul Județean Mureș. Târgu Mureș.
- Marmatia** – Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare.
- Materialy** – Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii. Tavria.
- MCA** – Materiale și Cercetări Arheologice (serie nouă). Academia Română. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. București.
- MemEthno** – Memoria Ethnologica. Centrul Județean Pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Liviu Borlan Maramureș. Baia Mare.
- Mittheilungen** – Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien.
- MJSS** – Mediterranean Journal of Social Sciences. Rome.
- MLJ** – Mississippi Law Journal. The University of Mississippi School of Law. Oxford (Mississippi).
- MLR** – Michigan Law Review. University of Michigan Law School. Ann Arbor (Michigan).
- MN** – Munții Noștrii. București.
- MT** – Mediaevalia Transilvanica. Muzeul Județean Satu Mare.
- MTA** – Multimedia Tools and Applications. Springer.
- MuzNaț** – Muzeul Național de Istorie a României. București.
- NAV** – Nizhnevolzhskij arkheologicheskij vestnik [The Lower Volga Archaeological Bulletin]. Volgograd State University.
- Nemvs** – Nemvs. Alba Iulia.
- NLO** – Novoe literaturnoe obozrenie. Moscova.
- NPNP** – Novoe proshloe / The New Past. Southern Federal University. Rostov-on-Don.
- NULR** – Northwestern University Law Review. Northwestern University Pritzker School of Law. Chicago (Illinois).
- NumKözl** – Numizmatikai Közlöny. Budapesta.
- OC** – Orientalia Christiana. Roma.
- ONV** – Omskiy nauchnyy vestnik. Omsk.
- OSR** – Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana). Tsentr nauchno-informatsionnykh tekhnologii Asterion. Sankt-Petersburg.
- ÖZBH** – Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen. Wien.
- PA** – Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Alba. Alba Iulia.
- Palynology** – Palynology. The Palynological Society.
- PL** – Ural State Pedagogical University. Ekaterinburg.

Pontica	– Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Constanța.
PR	– The Polish Review. Polish Institute of Arts and Sciences of America. New York.
Probleme economice	– Probleme economice. Organ al Comitetului Superior Economic. București.
PZ	– Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QR	– Quaestio Rossica. Ural Federal University. Ekaterinburg.
Quat.Int	– Quaternary International. The Journal of International Union for Quaternary Research. Elsevier.
RA	– Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
RB	– Revista Bistriței. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Realitatea ilustrată	– Realitatea ilustrată (sau Lucrurile așa cum le vedem cu ochii). Cluj (1927-1928), ulterior București.
RECEO	– Revue d'études comparatives Est-Ouest. Institut des Sciences Humaines et Sociales. Paris.
REF	– Revista de etnografie și folclor. București.
RESEE	– Revue des Etudes Sud-Est Européennes. Academia Română. București.
RevArh	– Revista Arheologică. Centrul de Arheologie al Institutului Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei. Chișinău.
Revue du Nord	– Revue du Nord. Archéologie. Revue d'Histoire et d'Archéologie des Universités du Nord de la France. Lille.
RHSEE/RESEE	– Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	– Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RJMD	– Romanian Journal of Mineral Deposits. București.
RM	– Revista Muzeelor. București.
RMI	– Revista Monumentelor Istorice. Institutul Național al Patrimoniului. București.
RN	– Revue Numismatique. Société française de numismatique.
RossArk	– Rossijskaya Arkheologiya. Institute of Archaeology, Russian Academy of Sciences. Moscova.
Rossiya i ATR	– Rossiya i ATR. Institut istorii, arkheologii i etnologii narodov Dal'nego Vostoka vo Vladivostoke.

- RR** – Dal'nevostochnoye otdeleniye Rossiyskoy akademii nauk. Vladivostok.
RREI – The Russian Review. University of Kansas. Lawrence.
RRH – Revue Roumaine d'Études Internationales. Academia Română. București.
RRHA – Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
Rusin – Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts. Academia Română. București.
SA – Obshchestvennoy assotsiatsiyey „Rus” (Kishinev). Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
SAI – Sovetskaya Arkheologiya. Moscova.
SAO – Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice din România. București.
Sargetia – Studia et Acta Orientalia. Societatea de Științe Istorice și Filologice din RPR. București.
SCIATMC – Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane. Deva.
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istoria Artei. Teatru, Muzică, Cinematografie. Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”. București.
SCN – Studii și cercetări de istoria veche (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie). București.
SCȘMI – Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
SGEM – Sesiunea de Comunicări Științifice ale Muzeelor de Istorie. București.
SlovArch – SGEM. International Multidisciplinary Scientific GeoConference. Conference Proceedings. Sofia, Albena.
SMANS – Slovenská Archeológia. Archeologický ústav SAV. Nitra.
SMIM – Southampton Monographs in Archaeology, new series. Southampton.
SN – Studii și materiale de istorie medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
SoveEtno – Schäßburger Nachrichten. HOG Informationsblatt für Schäßburger in aller Welt. Heilbronn.
SP – Sovetslaya Etnografiya (1931-1991) (vezi și Etnograficheskoe Obozrenie). N. N. Miklukho-Maklai Institute of Ethnology and Anthropology of the Russian Academy of Sciences. Moscova.
SP – Studii de Preistorie. Asociația Română de Arheologie. București.

StComCaransebeș	– Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie (continuă cu Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie - Istorie), Caransebeș.
StComSibiu	– Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	– Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
STP	– Slavery: Theory and Practice. Cherkas Global University Press. Washington.
Stratum plus	– Stratum plus. Archaeology and Cultural Anthropology. Chișinău.
Studii	– Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
Studime Historike	– Studime Historike. Universiteti Shtetëror i Tiranës. Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë. Tiranë.
SUBBB	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Biologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUBBG	– Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”, Series Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
SUCSH	– Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SV	– Sotsiologiya vlasti. Rossiyskaya akademiya narodnogo khozyaystva i gosudarstvennoy sluzhby pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii. Moscova.
Terra Sebus	– Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	– Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Utrecht.
The Celator	– The Celator: Journal of Ancient and Medieval Coinage. Lancaster (Pennsylvania).
Thraco-Dacica	– Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Tibiscum	– Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș.
TLR	– Tulsa Law Review. The University of Tulsa College of Law. Tulsa (Oklahoma).
TxLR	– Texas Law Review. University of Texas at Austin School of Law. Austin (Texas).
Transilvania	– Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
TV	– Tyuremnyy vestnik. Izdanie Glavnogo tyuremnogo upravleniya. Sankt-Petersburg.
Tyragetia International	– Tyragetia International, serie nouă. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	– Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.

Lista abrevierilor

- UCLR** – The University of Chicago Law Review. The Law School of the University of Chicago. (Illinois).
- UCLALR** – UCLA Law Review. UCLA School of Law and the Regents of the University of California. Los Angeles (California).
- UPA** – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
- VDB-MB** – Veröffentlichungen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum. Bochum.
- Vestnik instituta** – Vestnik instituta: prestuplenie, nakazanie, ispravlenie. Vologodskii institut prava i ekonomiki Federal'noi sluzhby ispolneniya nakazanii. Vologda.
- Vestnik SPb** – Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo instituta kul'tury. Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy institut kul'tury. Sankt-Petersburg.
- Vestnik Tomskogo** – Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya. Tomskiy gosudarstvennyy universitet. Tomsk.
- VHA** – Vegetation History and Archaeobotany. The Journal of Quaternary Plant Ecology, Palaeoclimate and Ancient Agriculture. Official Organ of the International Work Group for Palaeoethnobotany.
- VKZ** – Vserossiiskii kriminologicheskii zhurnal/Russian Journal of Criminology. Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education Baikal State University. Irkutsk.
- VLR** – Vermont Law Review. Vermont Law School. South Royalton (Vermont).
- WASJ** – World Applied Sciences Journal, (Education, Law, Economics, Language and Communication). International Digital Organization for Scientific Information. Pakistan.
- WLJ** – Washburn Law Journal. Washburn University School of Law. Topeka (Kansas).
- WLR** – Washington Law Review. University of Washington School of Law. Seattle (Washington).
- WMLR** – William & Mary Law Review. William & Mary Law School. Williamsburg (Virginia).
- WNELRW** – Western New England Law Review. Western New England University. School of Law Springfield (Massachusetts).
- WSNC** – World of the Slavs of the North Caucasus. Krasnodarskii gosudarstvennyi universitet. Krasnodar.
- YLJ** – The Yale Law Journal. Yale Law School. Danvers (Massachusetts).
- Ziridava** – Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean Arad.

ZMY

– Zhurnal ministerstva yustitsii. Tipografiya pravitel'stvuyushchego senata. Sankt-Petersburg.

Zographe

– Zographe. Revue d'art Médiévale. Institute d'histoire de l'art. Faculté de Philosophie. Belgrad.